

בס"ד, שבט תשפ"ב

דבר תורה לפרשת בשלח – הרב ד"ר מאיר ליכטנשטיין

(כב) וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל מִדְבַּר שׁוּר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא מָצְאוּ מַיִם :
(כג) וַיָּבֵאוּ מַרְתָּה וְלֹא יָכְלוּ לְשַׁתֵּת מִיַּם מַמְרָה כִּי מָרִים הֵם עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מַרָּה :
(כד) וַיִּלְנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַה נִּשְׁתָּה :
(כה) וַיִּצְעַק אֶל ה' וַיֹּרְחוּ ה' עַץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם שֶׁם שָׁם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסָּהוּ :

שמות פרק טו פסוק כב - כה

באופן לא מפתיע, האתגר הראשון של בני ישראל עם צאתם למדבר הוא התמודדות עם מחסור במים – וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא מָצְאוּ מַיִם. נבקש לעמוד על הסוד הטמון באופן בו הם מצאו מים – מה פשר הסיפור אודות מציאת נווה מדבר שיש בו מים מרים שמומתקים על ידי עץ, ומה בין תיאור אופן המתקת המים ובין שימת חוק ומשפט והקריאה לשמוע בקול ד'?

רשב"ם ואבן עזרא עמדו על הדיאלוג שבין מי מרה ובין מכת דם :

רשב"ם – 'כל המחלה אשר שמת במצרים - שעשיתי מימיהם דם ולא היה להם מים לשתות :
ראבי"ע - והנה דבר מרה הפך המכה הראשונה, כי מימי היאור היו מתוקים ולא יכלו לשתות מהם. וכאן המים המרים שבו מתוקים. והנה השם עשה הדבר והפכו.

מי מרה 'משוחחים' עם מכת דם ; הם מהווים היפוך שלה. במכת דם, משה הפגין כשליח ד' את היכולת להפוך מים לדם. במי מרה משה מפגין את היכולת ההפוכה – להפוך מים מרים למים מתוקים.

בתיאור עשרת המכות בפרשיות וארא ובא, למדנו על הרושם שמכות מצרים עשו על המצרים, עד ששילחו את ישראל מארצם. אולם לא למדנו דבר על הרושם שמכות מצרים אמורים להשפיע על בני ישראל.

והנה מיד לאחר קריעת ים סוף, ממש בתחילת המסע במדבר, בני ישראל היוצאים ביד רמה, מקבלים תזכורת למכה הראשונה. הדבר בא ללמדנו שאף על בני ישראל להתבונן במכות מצרים ולהפיק מהם לקחים. עליהם להפנים את המסר – 'והנה השם עשה הדבר והפכו'. בצידה גם רמז ואזהרה שעליהם להיזהר שלא להיות כמצרים ; הרי הקב"ה יכול להפך את המתקת המים ולמרר אותם חזרה.

ההיסטוריה מלמדת שעמים רבים שיצאו משעבוד ומעבדות שעבדו אחרים. לא כן יציאת מצרים. התורה חוזרת ומלמדת אותנו שמטרת העל היא להוציא את מצרים ואת תרבותה מתוך בני ישראל.

'וְגַר לֹא תִלְחָץ וְאֶתְּם יְדַעְתֶּם אֶת נַפְשׁ הַגֵּר כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם' (שמות כג, ט)

מקור החיים במצרים היה היאור, ממנו השקו את השדות באמצעות מערכות השקיה, ואלו הפכו אותה לאסס התבואה של העולם הקדום ומכוח זה למעצמה עולמית. מצרים הפרעונית התגברה על חולשת האדם מול איתני הטבע; היא ידעה לספק מזון במהלך כל תיאורי הרעב בספר בראשית. מדובר בחברה ריכוזית שינקה את כוחה ממקור מרכזי אחד המעניק לה כוח וחיות. העוצמה הזאת גרמה להם לסגוד ליאור, ליצור תרבות של כוח, ניצול ושעבוד של חלשים ושל אחרים.

המכה הראשונה היתה לאלהי מצרים – ליאור. פרעה לא הפנים את משמעות המכה, חשב שמדובר בכוח של כישוף בדומה לכוח של חרטומי מצרים – ויַעֲשֶׂוּ כִן חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם בְּלִטְיָהֶם וַיִּחַזְק לֵב פְּרֹעֶה וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' (שמות ז', כב). המתבונן במעין 'תחרות' בין משה ואהרן ובין החרטומים במכות הראשונות, עומד על הבדל יסודי ביניהם. החרטומים יודעים להפוך מים לדם ולהשריץ צפרדעים מן היאור; אולם כוחם הוא חד סיטרי. לעומתם, משה בתפילותיו יודע גם להפוך את הדם חזרה למים ולהסיר את הצפרדעים. בשונה מהם, שכנראה ידעו לתמרן כוחות על טבעיים, משה הוא נציגו של ד', בורא העולם, מקור החיים, ובכוחו להפך דבר. ההבדל בכוח להפך דבר בא לידי ביטוי אף בשוני בהתנהלות ערכית. חברה שיוודעת לתמרן כוחות על טבעיים, מתמרנת גם את נתיניה – תרבות מצרים היא תרבות של חזק המנצל את החלש. לעומת זאת, הקב"ה בעל יכולת ההוויה וההיפוך, מנהל את העולם בצורה דומה של הוויה והיפוך. כוחות הטבע אינם כאוס ומאבק בין אלים; הקב"ה מעל כוחות הטבע ומנהל את העולם מכוח צו מוסרי. יציאת מצרים היא פעולה מוסרית של 'צעקת הדל תשמע ועני ואביון תושיע'. ואף מעמו הוא תובע הנהגות מוסרית, דאגה לחלש ולגר. היציאה מעבודת פרעה להוויה של עבדי ד', היא מעבר מעבודות לעריץ לעבודות שונה במהותה – עבד ד' מידמה לבוראו, וזה משלם שכר טוב ליראיו.

במכת דם נכרכים יחד הפיכת המים לדם על ידי החרטומים, ותגובת פרעה למכת דם – 'וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'''. לכן אף במי מרה, המהווה תמונת מראה של מכת דם, נכרכו יחד המתקת המים עם התביעה לשמוע בקול ד'. פרעה לא הבין את המסר, ולא שמע בקול ד'. באה מי מרה ופונה לבני ישראל תוך הפגנת אותו כוח אלוקי אבל בטוב באמצעות המתקת מים מרים, ותובעת מהם אותה תביעה שתבעה מפרעה – לשמוע בקול ד'. מכאן סיום הפרשה:

(כו) וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֶל-לֵהִיךָ וְהִיָּשֶׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהִאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל חֻקָּיו כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אֶשִׁים עֲלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רַפְּאֵךְ

אני כותב את הדברים שעה שזן האומיקרון משתולל בחוץ, פושט בארץ ובעולם כנחיל ארבה. אני משמש כרב קהילת 'אהל יונה מנחם' בבית שמש, ובפנקסי רשום שההתייחסות הראשונה שלי לקורונה בדרשות בבית הכנסת היתה בדיוק לפני שנתיים בשבת פרשת בשלח תש"ף. אותה שעה, התחלנו לשמוע על נגיף מסתורי שמוצאו מסין, אולם הוא טרם הגיע לחופי ארצנו. לא שיערנו באותה עת איזו השפעה תהיה לה על חיינו. גם היום, שנתיים מאוחר יותר, אחרי כל הגלים של וריאנטים של הנגיף ומדיניות משתנה לנוכח הזנים השונים, עדיין נכון בעיניי המבט לפרשה הממקד אותנו בקשר בין הסרת מחלה ובין שמיעה בקול ד'. שמיעה בקול ד' במצב שלנו פירושה חשיבה על האחר – על מי שבקבוצת סיכון, על מי שעלול להיפגע מהמחלה; שמיעה בקול ד' כוללת בתוכה את הנכונות להגן על האחר גם במחיר של ויתור על נוחיות אישית.

מאחל לנו שנפנים את המסר של הפרשה, שנחיה חיי אחריות וערבות הדדית, ונזכה שתתקיים בנו ברכת ד' ' כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אֶשִׁים עֲלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רַפְּאֵךְ'